

**Lysende:** 23 år gammel drar Stig Dagerman til Tysklands ruiner.

# Reportasjekunst



**UKAS BOK**

TOR EYSTEIN ØVERÅS

**B**ak den elegante søylerekka til Karl Friedrich Schinkel i inngangspartiet til Altes Museum i Berlin lyser det i neon: «All kunst har vært samtidskunst». Et enkelt tankevekkende poeng. Slik all kunst har vært samtidskunst, har alle ruiner vært samtidsruiner.

Av og til krysser jeg gata jeg bor i, Friedenstrasse i Berlin, og kommer inn på en stor kirkegård. Brått befinner jeg meg i en av disse lommene av stillhet som er så typiske for den tyske hovedstaden. Nå bare fuglekvisper.

Jeg vandrer i egne tanker mellom gravstøttene, lufter hodet. Forleden nærmet jeg meg gravmonumenter jeg tidligere i sideblikket bare vagt hadde registrert som furete og værbitte. Og selvfølgelig: Gravstøttene er sønderskutte. I steinflatene ser man kratere etter kuler, granatsplinter, hva vet jeg. Kulenes språk er ikke så lett for meg å tyde, jeg har jo aldri vært i krigen.

Nå klippes gresset rundt gravene, mennesker i alle aldre stuller og stiller med dem. Gravstøttene skuddet liksom innrammet av den tyske ordenssansen.

Hvis det er riktig å kalle gravstøttene for ruiner, så var de *samtidsruiner* da Stig Dagerman i 1946 på oppdrag fra Expressen reiste på reportasjetur gjennom det tyske ruinlandskapet.

**Dagerman får** midt i fleisen det tyskerne selv må prøve å lukke øynene for. Han reiser gjennom et rasert land og får høre at forholdene er «ubeskriverlige», at de ubestemmelige ingrediensene folk koker sammen i grytene sine er «ubeskriverlige». «Nei», er forfatterens enkle poeng: «Det er meget uappetittelig, men det uappetittelige er ikke ubeskriverlig, bare uappetittelig. På samme måte kan man imøtegå den påstand at barnas lidelser og hele deres måte å leve på er ubeskriverlig. Hvis en vil, lar det seg meget godt gjøre å beskrive det.» Dermed har Dagerman annonsert sin ambisjon, og han innfrir til fulle. For en observasjons-



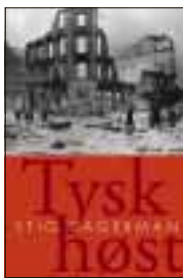
**SAMTIDSRUINER:** Berlin etter et bombeangrep, 3. februar 1945. Stig Dagerman besøkte ruinlandskapet året etter.

FOTO: DEUTSCHES BUNDESARCHIV

## SAKPROSA

**Stig Dagerman**  
**Tysk høst**

Oversatt av Aksel Akselson  
Arneberg 2009, 134 sider



evne han har! For et språk han har til å beskrive det han ser! Hvilke analytiske evner og kunnskaper han besitter! Hvilken selvstendighet! Og for en vilje og for et mot til å stole på det han ser, gå bakom det som er politisk korrekt eller ikke. Han er 23 år gammel. Modenheten i de tolv reportasjene han sender hjem er oppsiktsvekkende.

Det er utlendingene som bruker blikket i ruinhaugene. For tyskerne selv er det knallharde livet tabu. Siden Tyskland under Hitler hadde påført andre så mye lidelse, var det nær utilitabelt å si at tyskerne selv led. Det var som om en hel nasjon var påført munnkurv, voktet en skitten familiehemmelighet. Det skulle gå nesten femti år før

det løsnet for alvor. W.G. Sebald beskriver i boka «Luftkrig og litteratur» hvordan de alliertes brannbombing av tyske byer ble fortrent fra tysk etterkrigslitteratur. Günter Grass skriver på sine gamle dager endelig en virkelig god roman igjen. «I krabbegang», om torpederingen av et tysk flyktningsskip som tar med seg tusenvis av tyske kvinner og barn ned i Østersjøen. Men det er disse tingene Dagerman ser og skriver om allerede i 1946. Ikke først og fremst om jødeutryddelsen og konsentrasjonsleirfangene, men om levekårene til alle de andre, som også led.

**Han skriver at** «selvforskyldte lidelser er like tunge å bære som de uforskyldte.»

Han forsøker å forstå menneskene i ruinlandskapet, og han blir ikke forferdet, slik hans vestlige journalistkolleger blir, da tyskere på spørsmål svarer at jo, de hadde det bedre under Hitler, og journalistene triumferende kan sende hjem overskriften «Nazismen lever i Tyskland!» Dagermans holdning er en parafisering av Brecht, og går igjen som et credo i boka: «I virkeligheten er det utilbørlig å analysere den politiske innstilling hos en

som sulter, hvis en ikke samtidig analyserer sulten.» Igjen og igjen kommer han tilbake til dette: Det å kunne spise seg mett er forutsetningen for å kunne delta i gjenoppbyggingen av demokratiet i et moralsk bankerott land. Den som er sulten bryr seg ikke om politikk eller moral, bare om å bli mett.

På 1970-tallet skulle det oppstå en ny «tysk høst», under den tyske terrorismen, en tysk høst som også i rak linje kunne tilbakeføres til Hitler, men allerede i 1946 ser Dagerman gapet mellom en ung og oppgjørsvillig generasjon og en til dels nazifisert foreldregenerasjon som

klamrer seg til sine posisjoner. Han viser også hvordan antifascistiske krefter allerede i 1946 blir tragiske tapere. «De har dømt seg selv til fullstendig passivitet ettersom aktivitet betyr samarbeid med de tvilsomme elementer de har lært seg å hate under tolv års undertrykkelse.»

Samtidig innser Dagerman at han også er krigsturist, forstår at «den fremmede røper seg ved sin interesse for ruiner». Han ironiserer over sin egen blaserhet, eller over monotonien i ruinlandskapet: «I am sorry, sir, men dette er

jo den samme ruinen som jeg så i Hannover. Har dere ingen nye?» Etter å ha gjennomkrysset Tyskland, «vært trist i Hamburg, ensom i Berlin, redd i Essen, uvel i Düsseldorf, trøtt i Köln, sulten i Wuppertal og stappmett i Solingen», konstaterer han at Hamburg tar ruinrekorden og må være «Europas uhyggeligste ruinfelt». Han innser også hvor usannsynlig privilegert han som svenske er i 1946.

**Det er noe** utidsmessig ved denne utgivelsen som går rett i hjertet på meg. Ei bok som dette må jo score lavest tenkelige poengsum på alle mulige forlagskalkyler. Hvilken triumf derfor at reportasjene viser seg å være så levende 60 år seinere. Rett ut sagt inspirerende: Sånn kan det gjøres!

Ville redaktørene i våre store aviser ha trykket disse eller liknende reportasjer i dag? Jeg er ikke så sikker. Reportasjene til Dagerman er så godt observert, så selvstendige, så personlige (uten at han skriver så mye om seg selv), at de innenfor dagens mainstreamjournalistikk ville stikke seg ut, virke aparte, ja, kanskje litt skandaløse. Skandaløse fordi de minner oss om hvor djervt det kan gjøres, hvor sant og realistisk man kan skrive hjem om det man har sett.

Stor mann, Dagerman. Stor, stor mann.

bokmagasinet@klassekampen.no

**” Det er noe ved denne boka som går rett i hjertet på meg.**